

Трибуна Молодого Вченого

УДК 343.13

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2022.3.31>**ДОСВІД ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ВІДСТОРОНЕННЯ
ВІД ПОСАДИ В КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ ЗАРУБІЖНИХ ДЕРЖАВ**

Анастасієва Вікторія Вікторівна,
аспірантка відділу докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ

Статтю присвячено вивченню досвіду правового регулювання заходу забезпечення кримінального провадження у формі відсторонення від посади в кримінальному судочинстві зарубіжних держав. У статті автором виокремлено та досліджено основні нормативно-правові акти, які регламентують процедуру застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема відсторонення від посади. Зауважено, що міжнародні нормативно-правові акти передбачають можливість обмеження прав та свобод особи, однак засоби такого обмеження визначаються законодавством кожної конкретної держави. Констатовано, що відсторонення особи від посади посідає не менш важливе місце у системі заходів забезпечення кримінального провадження, оскільки застосування вказаного заходу тягне за собою певне обмеження конституційних прав та свобод людини та громадянина. Охарактеризовано особливості застосування відсторонення від посади в зарубіжних країнах із урахуванням положень чинних нормативно-правових актів у системі кримінального процесуального права. На основі аналізу досвіду Федеративної Республіки Німеччина, Республіки Франція, Республіки Польща, Республіки Латвія, Великої Британії та Сполучених Штатів Америки констатовано наявність як спільних, так і відмінних рис у кримінально-процесуальному порядку відсторонення від посади. Визначено, що система заходів забезпечення кримінального провадження в різних країнах іменується «заходи примусу», «запобіжні заходи», «превентивні заходи» тощо. Проте що стосується процесуального наповнення, то як у національному, так і зарубіжному законодавстві такі заходи належать до заходів, не пов'язаних із позбавленням волі. Вказано, що в країнах романо-германської правової системи спільною рисою є нормативно-правовий спосіб регламентації процесуальної процедури застосування відсторонення від посади та коло уповноважених суб'єктів, уповноважених на його застосування. Визначено, що відмінності в механізмі реалізації відсторонення від посади зумовлені процесом уніфікації системи прав та свобод людини на основі міжнародних судово-правових стандартів, а також диференціацією залежно від стандартів кримінально-процесуальних процедур кожної країни окремо.

Ключові слова: запобіжні заходи, заходи примусу, превентивні заходи, кримінальне провадження, забезпечення кримінального провадження, міжнародний досвід, кримінальне судочинство.

Anastasiyeva Victoria. Experience of legal regulation of removal from criminal judiciary of foreign states

The article is devoted to the study of the experience of legal regulation of measures to ensure criminal proceedings in the form of removal from office in criminal proceedings of foreign countries. It is noted that international legal acts provide for the possibility of restricting the rights and freedoms of the individual, but the means of such restriction are determined by

the legislation of each state. It was stated that the removal of a person from office is no less important in the system of measures to ensure criminal proceedings because the application of this measure entails a certain restriction of constitutional rights and freedoms of man and citizen. The peculiarities of the application of removal from office in foreign countries are described, taking into account the provisions of current regulations in the system of criminal procedural law. Based on the analysis of the experience of the Federal Republic of Germany, the Republic of France, the Republic of Poland, the Republic of Latvia, Great Britain and the United States of America, it was stated that there are both common and different features in the criminal procedure of dismissal. It is determined that the system of measures to ensure criminal proceedings in different countries is called "coercive measures", "precautionary measures", "preventive measures" and so on. However, as far as procedural content is concerned, in both national and foreign law, such measures are non-custodial measures. It is stated that in the countries of the Romano-Germanic legal system a common feature is the normative-legal way of regulating the procedural procedure for the application of removal from office, and the range of authorized entities authorized to apply it. It is determined that the differences in the mechanism of removal from office due to the process of unification of human rights and freedoms on the basis of international judicial standards, as well as differentiation depending on the standards of criminal procedure of each country.

Key words: *precautionary measures, coercive measures, preventive measures, criminal proceedings, provision of criminal proceedings, international experience, criminal proceedings.*

Дотриманню прав громадян у кримінальному судочинстві та застосуванню до них заходів процесуального примусу приділено значну увагу не лише у національному законодавстві України, а й у міжнародно-правових документах з питань здійснення кримінального провадження.

Відсторонення особи від посади посідає не менш важливе місце у системі заходів забезпечення кримінального провадження, оскільки застосування вказаного заходу тягне за собою певне обмеження конституційних прав та свобод людини та громадянина, зокрема права на працю, яке гарантоване ст. 43 Конституції України [1].

Низка міжнародних та національних нормативно-правових актів також містять норми про можливість обмеження прав і свобод. Зокрема, ст. 29 Загальної декларації прав людини зазначає, що реалізація прав може обмежуватись лише з метою забезпечення визнання і поваги прав та свобод інших та задоволення справедливих вимог моралі, суспільного порядку й загального добробуту в демократичному суспільстві [2].

Відповідно до ч. 3 і 4 ст. 2 Протоколу № 4 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який гарантує деякі права і свободи, не передбачені в Конвенції та у Першому протоколі до неї від 16 вересня 1963 р., на здійснення цих прав не можуть бути встановлені жодні

обмеження, крім тих, що передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної чи громадської безпеки, для підтримання публічного порядку, запобігання злочину, для захисту здоров'я чи моралі або з метою захисту прав і свобод інших осіб [3].

Тобто міжнародні нормативно-правові акти передбачають можливість обмеження прав особи, однак засоби такого обмеження визначаються законодавством конкретної держави.

Досвід застосування заходів процесуального примусу в зарубіжних державах досліджувався у працях Ю.П. Аленіна, О.В. Бауліна, В.П. Бахіна, В.І. Галагана, Ю.М. Грошевого, А.Я. Дубинського, О.В. Капліної, В.Т. Маляренка, В.Т. Нора, В.П. Шибіко та інших.

Під впливом Європейської конвенції з прав людини і прецедентного права Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) невід'ємні цінності та принципи у формі прав людини стають загальними стандартами в європейських державах. Конституціоналізація кримінального правосуддя стала реальністю, і це включає у себе також кримінальний процес (методи розслідування, процесуальні гарантії, виконання санкцій тощо). ЄСПЛ встановлює мінімальні стандарти. ЄС може вибрати більш високий рівень захисту в інтегрованій правовій сфері, такий як сфера свободи, безпеки та правосуддя.

Досліджуючи заходи забезпечення кримінального провадження, зокрема відсторонення від посади, слід звернутись до аналізу досвіду правового регулювання вказаного заходу в кримінальному судочинстві зарубіжних держав з метою проведення ґрунтовного дослідження порядку та умов його застосування.

Кримінально-процесуальне право Федеративної Республіки Німеччина (далі – ФРН) є одним із найстабільніших у Європі. Кримінально-процесуальний кодекс ФРН, ухвалений у 1887 р., регламентує такі основні принципи, як: незалежність суддів; розподіл функцій обвинувачення та вирішення справ; створення самостійної прокуратури; гласність і усність судового розгляду; участь у кримінальному правосудді народних представників (шеффенів та присяжних); заборона «повороту до гіршого» (*reformatio in pejus*); вільна оцінка доказів; захист прав та свобод особи від зловживань та свавілля у кримінальному судочинстві [4, с. 34].

Для ФРН характерний змішаний тип кримінального процесу (розшукова діяльність на етапі попереднього провадження та змагальність у суді). Поліція ФРН здійснює розслідування злочинів під безпосереднім керівництвом прокурора або слідчого судді. Заходи забезпечення кримінального провадження, які в німецькому кримінально-процесуальному праві іменуються заходами примусу, відображені у Кримінальному процесуальному кодексі ФРН (далі – КПК ФРН).

Так, проведений аналіз норм кримінально-процесуального законодавства ФРН свідчить, що система заходів примусу є досить широкою та носить комплексний характер, вбираючи у себе інститути суміжних галузевих норм. Що стосується відсторонення особи від посади, то в німецькому кримінальному судочинстві вказаний захід належить до додаткових заходів щодо забезпечення кримінального переслідування і виконання покарань.

Зокрема, в ч. 1 § 132а Розділу 9b КПК ФРН «Попередня заборона на професійну діяльність» вказано, що за наявності обґрунтованих підстав припускати, що судом буде призначено покарання у вигляді заборони займатись певною професійною діяльністю (стаття 70 Кри-

мінального кодексу ФРН), суддя може винести ухвалу про тимчасову заборону обвинуваченому займатись певною професійною діяльністю, торгівлею чи галуззю торгівлі. Відповідно до цього застосовується частина 3 статті 70 Кримінального кодексу [5].

Таким чином, у разі, якщо особі за вчинене нею протиправне діяння судом може бути призначене покарання у вигляді заборони займатись певною професійною діяльністю, суд на час проведення досудового розслідування може прийняти рішення про тимчасове відсторонення особи від посади. Вказане рішення може бути скасоване у випадку недоведеності вини особи.

Відсторонення посадових осіб регулюється також Федеральним законом про посадових осіб для федеральних посадових осіб, а для інших державних посадових осіб – Законом про статус посадових осіб (STG).

Згідно з § 24 абз. Закону про статус посадових осіб, посадова особа за рішенням німецького суду може бути відсторонена від посади, якщо проти неї відкрито кримінальне провадження: за умисне діяння, пов'язане з позбавленням волі на термін не менше одного року; за умисне діяння, що пов'язане із державною зрадою, загрозою демократичному устрою держави, загрозою зовнішній безпеці, або якщо це діяння належить до службових злочинів, хабарництва та карається покаранням, засудженням до позбавлення волі строком не менше шести місяців [6].

Рішення про відсторонення від посади може бути скасоване у разі недоведеності вини посадової особи. У такому випадку державно-службові відносини не вважаються перерваними.

Також німецьке законодавство регламентує умови та порядок відсторонення від посади суддів. У § 35 Німецького закону про суддів вказано, що відповідно до § 18 п. 3, § 19 п. 3, § 21 п. 3, § § 30 і 34 суд може тимчасово відсторонити суддю від посади.

Так, зокрема, відповідно до § 30 Німецького закону про суддів (DRiG) суддя може бути відсторонений від посади: у судовому розгляді за обвинуваченням судді; у судовому дисциплінарному провадженні;

в інтересах юридичної допомоги; у разі зміни судової організації. Відсторонення від посади судді у випадку, передбаченому пунктом 4, може бути здійснено тільки на підставі судового рішення, яке має законну силу. Суддя, якого було відсторонено від посади, вважається суддею у відставці [7].

За кримінально-процесуальним законодавством Франції діяльність з пошуку та виявлення злочинів здійснюється у формі дізнання. З цією метою створена та функціонує судова поліція, на яку покладається обов'язок з проведення дізнання та забезпечення громадського правопорядку загалом. У Кримінальному процесуальному кодексі Франції (далі – КПК Франції) регламентовано повноваження слідчого судді на проведення широкого комплексу слідчих дій, які спрямовані на встановлення об'єктивної істини у справі (ст. 81 КПК Франції) [8].

Грунтовний аналіз положень статті 81 КПК Франції вказує на те, що процесуальна діяльність слідчого судді, на відміну від вітчизняного досвіду, передбачає обов'язок збирати доказову інформацію не тільки проти підозрюваного, обвинуваченого, але і на його користь.

Що стосується заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема відсторонення від посади, то в кримінально-процесуальному законодавстві Франції воно належить до такої категорії запобіжних заходів, як «судовий контроль». КПК Франції надає право слідчому судді призначати стосовно будь-якої особи, яка обвинувачується у скоєнні кримінального караного діяння, яке карається позбавленням волі на строк більше двох місяців, запобіжні заходи в порядку судового контролю. До таких заходів КПК Франції належить і заборона займатися певною діяльністю професійного або соціального характеру, за винятком виконання виборних мандатів і обов'язків профспілок, коли злочин було скоєно під час здійснення або у зв'язку зі здійсненням такої діяльності, і коли є побоювання, що може бути скоєно новий злочин [8].

Процесуальна процедура відсторонення від посади передбачає, що слідчий суддя або суддя з питань свободи слова та утримання під вартою може на свій розсуд або

за запитом прокуратури прийняти рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого під судовий нагляд, із передачею копії цієї постанови особі, до якої має бути застосований вказаний запобіжний захід. Припинення судового нагляду може бути здійснено за постановою судді, слідчого в будь-який час, за запитом прокурора або за запитом підозрюваного, обвинуваченого після повідомлення прокурора. Слідчий суддя зобов'язаний винести рішення за клопотанням особи про припинення судового нагляду у формі відсторонення від посади протягом п'яти днів на підставі мотивованої постанови.

У кримінально-процесуальному законодавстві Республіки Польща передбачено, що кримінальне судочинство повинне здійснюватися таким чином, щоб: винуватця злочину було виявлено та притягнуто до кримінальної відповідальності, а невинна особа не понесла цієї відповідальності; шляхом своєчасного застосування заходів, передбачених кримінальним законодавством та завдяки розкриттю обставин, що сприяють вчиненню злочину, вирішувалися завдання кримінального судочинства не тільки по боротьбі зі злочинами, а й з їх попередження та зміцнення поваги до закону і принципів соціального співіснування; були враховані законні інтереси потерпілої сторони; врегулювання справи відбулося в розумні терміни [9].

Запобіжні заходи у польському кримінальному процесі вважаються діями, які за законом можуть застосовуватись правоохоронними органами у кримінальній справі. Такі заходи регламентуються Главою 28 Кримінального процесуального кодексу Польщі. Так, у ч. 1 ст. 249 КПК Польщі превентивні заходи можуть бути використані для забезпечення належного ходу розгляду кримінальної справи, а також для запобігання вчинення обвинуваченим нового тяжкого злочину; вони можуть застосовуватись тільки в тому випадку, якщо зібрані докази вказують на високу ймовірність того, що обвинувачений скоїв злочин. Ст. 276 КПК Польщі безпосередньо регламентує відсторонення від посади особи, у відповідності з якою як запобіжний захід обвинувачений може бути відсторонений від виконання службових обов'язків чи виконання професії, або

зобов'язаний утриматися від певної діяльності [9].

Вказаний запобіжний захід може бути застосований лише щодо особи, стосовно якої винесено постанову про пред'явлення обвинувачення. В постанові про застосування запобіжного заходу слід згадати особу, вчинене нею діяння, його правову кваліфікацію і правову основу застосування цього заходу. Також у постанові обов'язково повинно міститись обґрунтування підстав його застосування із поданням доказів, що свідчать про вчинення підсудним злочину, доведенням обставин, які вказують на існування загроз для правильного ходу судового розгляду або можливості скоєння підсудним нового важкого злочину. Рішення про застосування такого запобіжного заходу, як відсторонення від посади, приймає суд за поданням прокурора.

Таким чином, польська кримінально-процесуальна процедура застосування такого заходу забезпечення кримінального провадження, як відсторонення від посади, є схожою з українською.

Слід також розглянути процесуальний порядок застосування відсторонення від посади в Латвійській Республіці, який за своєю структурою досить подібний до вітчизняного. Вказаний захід забезпечення кримінального провадження, який регламентується Кримінальним процесуальним кодексом Латвійської Республіки, тут іменується як «заборона на певні заняття». У Розділі 14 КПК Латвійської Республіки він належить до примусових заходів, не пов'язаних з позбавленням волі. Є також кілька норм, що встановлюють загальні правила застосування цих заходів. Ст. 254 КПК Латвії дає таке визначення заборони на певні заняття – встановлена постановою уповноваженої особи заборона підозрюваному або обвинуваченому тимчасово здійснювати, займатись (виконувати дії) певного виду або виконувати конкретні посадові (трудові) обов'язки [10].

Кримінально-процесуальним законодавством Латвії не передбачена необхідність винесення судового рішення для застосування вказаного заходу. Таким чином, рішення виноситься слідчим, який веде справу, та надсилається для вико-

нання роботодавцю особи або іншій відповідній установі.

Британська модель судового правозастосування у кримінальних справах вирізняється тим, що існує дієвий судовий контроль на всіх етапах розслідування справи, причому без прокурорського нагляду. Поліція може вчиняти лише ті процесуальні дії, які не обмежують конституційні права і свободи громадян. Для застосування будь-яких процесуальних заходів (окрім короткострокового затримання) необхідно звертатися до суду. В Англії та Уельсі є Королівська прокуратура (CPS) – це незалежний державний орган, відповідальний за судові переслідування осіб, яким поліція висунула обвинувачення, що вирішує, чи достатніми є докази для звернення до суду [11].

Оскільки у Великій Британії відсутня кодифікація правових актів, а кримінально-правові відносини засновані на приватній позовній основі, то основним джерелом кримінально-процесуального права є судові прецеденти. Запобіжними заходами тут є арешт, застава та особиста порука, які можуть застосовуватися до підозрюваного на стадії досудового розслідування.

Подібна правова система сформувалась також і у Сполучених Штатах Америки (далі – США). Джерелами норм кримінального правосуддя тут є Конституція США та Білл про права, конституції штатів, Кодекс США, кодекси штатів, судові рішення, федеральні кримінально-процесуальні правила, кримінально-процесуальні правила штатів, а також правила і положення департаментів і агентств. Федеральні кримінально-процесуальні правила, наприклад, регулюють процедуру всіх кримінальних розглядів у судах Сполучених Штатів. До заходів забезпечення кримінального провадження у США належать домашній арешт, застава, підписка про невиїзд, арешт та взяття на поруки.

Що стосується застосування в кримінальному судочинстві США та Великої Британії такого заходу, як відсторонення від посади, то за загальним правилом його не віднесено до заходів примусу, проте слід зупинитись на характеристиці норм Конституції США.

Так, відповідно до ст. 2 Розділу 4 Конституції США президент, віце-президент

і всі цивільні службовці Сполучених Штатів усуваються з посади за державну зраду, хабарництво або інші тяжкі злочини і проступки [12].

Така процедура відбувається в порядку оголошення імпічменту Палатою Представників. У разі висунення обвинувачення за вчинення державної зради, хабарництва чи інших тяжких злочинів і проступків та до моменту винесення рішення у справі вищезазначені посадові особи можуть бути відсторонені від посади на весь період проведення розслідування.

Однак ні нормативні акти, ні ранні історичні джерела права США не визначають, хто саме належить до «цивільних службовців». Аналіз судової практики дозволяє виокремити осіб, яких Конституція США відносить до державних (цивільних) службовців. Крім президента і віце-президента, які прямо визначені в тексті Конституції як посадові особи, які підлягають відстороненню від посади, судовий прецедент показує, що федеральні судді у разі вирішення питання про відсторонення від посади обмежуються посадовими особами федерального уряду, а також суддів усіх рівнів та їх помічників, оскільки на практиці більшість розглядів стосувалася цих посад [12].

Розгляд питання про відсторонення від посади здійснюється аналогічно до судового розгляду суддею та присяжними засідателями у звичайних судах. Як правило, імпічмент оголошує нижня палата парламенту, своєю чергою верхня палата проводить розгляд справи. Здебільшого вказана процедура ініціювалася за вчинення злочинів посадовими особами під час їх перебування на державній службі. Проте у судовій практиці США відомі випадки, коли Конгрес притягав до відповідальності та засуджував державних службовців за злочини, які були вчинені ними до вступу на посаду. Розгляд такого звинувачення із подальшим відстороненням від посади на підставі визнання вини відбувається окремо від акту самого імпічменту. Законодавчі органи окремих штатів також можуть у межах оголошення процедури імпічменту представникам органів влади штату, включно з губернаторами, відсторонити вказаних осіб від посади.

Висновки. Таким чином, практика застосування окремих видів заходів при-

мусу в англо-американській правовій системі дещо відрізняється від національної, зокрема в частині призначення такого заходу забезпечення кримінального провадження, як відсторонення від посади.

У країнах романо-германської правової системи система заходів процесуального примусу, а також процедура їх призначення та виконання є схожою із вітчизняною кримінально-процесуальною процедурою застосування заходів забезпечення кримінального провадження та залежить від таких критеріїв, як характер та тяжкість злочину, наявність інтересу до справи широкої громадськості, віку і характеру правопорушника тощо. Правова регламентація зазначених заходів міститься як у кримінально-процесуальних кодексах розглянутих нами країн, так і в окремих законах.

Що стосується відсторонення від посади, то на основі аналізу досвіду ФРН, Франції, Польщі та Литви слід констатувати наявність як спільних, так і відмінних рис. Зокрема, спільним є те, що процесуальна процедура застосування заходів забезпечення відображена в кодифікованих нормативно-правових актах. Також вирішення питання про застосування заходу забезпечення кримінального провадження у формі відсторонення від посади в українському та зарубіжному кримінальному судочинстві належить до юрисдикції слідчого судді чи суду.

Ще однією спільною рисою є те, що застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема і відсторонення від посади, відповідно до КПК України та КПК розглянутих нами держав, не допускається, якщо слідчий, прокурор не надасть достатніх доказів вчинення особою кримінального правопорушення такого ступеня тяжкості, який є підставою для застосування вказаного заходу.

Характеризуючи відмінні риси, перш за все слід відзначити, що в іноземних джерелах кримінально-процесуального права відсутнє поняття «заходи забезпечення кримінального провадження». Натомість система таких заходів іменується «заходи примусу», «запобіжні заходи», «превентивні заходи» тощо. Проте що стосується процесуального наповнення, то як у національному, так і зарубіжному кримінально-процесуальному законодавстві такі заходи

належать до заходів, не пов'язаних із позбавленням волі.

Крім того, ще однією відмінністю є те, що в КПК Латвії зазначено, що відсторонення від посади здійснюється на основі постанови слідчого, який веде справу, без погодження із судом, на відміну від українського законодавства, в якому застосування вказаного заходу можливе лише на основі винесення ухвали слідчого судді чи суду.

Також варто згадати і те, що, на відміну від вітчизняного кримінального процесуального законодавства, система заходів примусу в кримінальному процесі ФРН

носить комплексний характер, вбираючи у себе інститути суміжних галузевих норм.

Отже, провівши аналіз та співвідношення правового регулювання відсторонення від посади в кримінальному судочинстві зарубіжних держав, слід констатувати, що відмінності в механізмі реалізації вказаного заходу примусу зумовлені процесом уніфікації системи прав та свобод людини на основі міжнародних судово-правових стандартів, а також диференціацією залежно від стандартів кримінально-процесуальних процедур кожної країни окремо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України : Закон України від 26 черв. 1996 р. № 254к/96 ВР. / *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/conv>.
2. Загальна декларація прав людини : ООН; Декларація, Міжнародний документ станом на 10.12.1948 р. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
3. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод : Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ станом на 04.11.1950 р. (зі змінами та доповненнями, внесеними Протоколом № 14 від 13.05.2014 р.). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
4. Молдован А. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США : навчальний посібник. 2-ге вид. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс Федеративної Республіки Німеччина : від 12.09.1950 р. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/BJNR006290950.html#BJNR006290950BJNG001203311>.
6. Закон про статус посадових осіб Федеративної Республіки Німеччина (STG). URL: https://www.gesetze-im-internet.de/beamstsg/___24.html.
7. Закон про суддів (DRiG). URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/drig/>.
8. Кримінальний процесуальний кодекс Республіки Франція. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/codes/id/LEGITEXT000006071154/>.
9. Кримінальний процесуальний кодекс Республіки Польща. URL: <https://yuristvpolshi.com.ua/kriminalnij-kodeks-respubliki-polshha-ukrayinska-versiya-st-1-23-osnovni-pravila/>.
10. Кримінальний процесуальний кодекс Республіки Латвія. URL: <https://likumi.lv/ta/id/107820-kriminalprocesa-likums>.
11. Rab Suzanne. Legal systems in UK (England and Wales): overview. URL: [https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/5-636-2498?transitionType=Default&contextData=\(sc.Default\)&firstPage=true&bhcp=1](https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/5-636-2498?transitionType=Default&contextData=(sc.Default)&firstPage=true&bhcp=1).
12. Конституція Сполучених Штатів Америки від 17.09.1787 р. URL: <https://www.law.cornell.edu/constitution/articleii#section4>.